

9. Стратегія ЕЭК ООН для образования в интересах устойчивого развития. (Вильнюс, 17-18 марта 2005 года). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.r.pdf>

10. Стратегія сталого розвитку: можливості і проблеми запровадження в Україні Аналітична доповідь. Київ, 2013. – 64 с.

УДК 630*181.351(075)

Тенгиз Ф. Урушадзе, д. б. н., професор Грузинського аграрного університету (Тбілісі), академік НАН Грузії; Директор Інституту ґрунтознавства, агрохімії та меліорації ім. Михайла Сабашвили.

О.М. Нагорнюк, к.с.-г.н., доцент кафедри екології, природничих та математичних наук, КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», с.н.с. відділу підготовки наукових кадрів та інформаційно-методичного забезпечення

Інституту агроекології і природокористування НААН

ВЗАЄМОДІЯ СІЛЬСЬКОГО І ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРОЛАНДШАФТІВ

Сільське і лісове господарства – це дві незалежні галузі за своєю суттю, підходами, способами ведення і результатами. Водночас між сільським і лісовим господарствами існує певний зв'язок, взаємовплив та взаємодія. Ці дві галузі об'єднують основні засоби виробництва та знаряддя праці, особливості використання трудових ресурсів. Наприклад, на певній території Грузії, вище 1 000 м над рівнем моря, ведення сільського господарства здійснюється у лісовій зоні, сільськогосподарські угіддя розташовані між лісами. У нижніх частинах вертикальної зональності на сході країни немає природних лісів. Тут представлені зони напівпустелі, степу і так званих «світлих лісів» типу саван. У цих місцях є посадки штучних лісів, які створюються для поліпшення мікрокліматичних умов, боротьби з посухою, вітровими бурями й ерозією. Усуненням цих проблем у лісівництві займається агролісомеліорація.

Існує кілька визначень *агролісомеліорації*:

– агролісомеліорація є одним із видів меліорації, системою агрономічних заходів, мета яких – боротьба з посухою, вітряними бурями, ерозією ґрунтів та іншими несприятливими чинниками, що перешкоджають отриманню високого сталого врожаю;

– агролісомеліорація є єдністю лісогосподарських заходів, які спрямовані на поліпшення ґрунтово-екологічних та кліматичних умов місць розташування, що робить більш сприятливим ведення сільського господарства;

– агролісомеліорація є системою лісогосподарських заходів, які спрямовані на отримання високих і стійких урожаїв сільськогосподарських культур через поліпшення ґрунтових і кліматичних умов територій.

Основними напрямками агролісомеліорації є розведення лісів, облаштування поле- та ґрунтозахисних лісових смуг, очищення від чагарників, заліснення сильнодеградованих земель. Агролісомеліорація переважно спирається на захисні функції лісосмуг. Між полезахисними лісовими смугами поліпшується мікроклімат, зменшується швидкість вітру. Це захищає ґрунт від ерозії, зменшує шкідливий поверхневий водний стік, підвищує вологість ґрунту, і, як наслідок, поліпшуються умови росту рослин й їхня врожайність. Лісові посадки на пасовищах створюють поліпшені умови для тварин, а вздовж доріг захищають їх від снігових і піщаних заносів. Захисні лісові смуги найбільш ефективні в умовах високої агрокультури в поєднанні з агротехнічними, гідротехнічними та іншими заходами. Наприклад, у районах розповсюдження водної ерозії разом із захисними лісосмугами обов'язкова протиерозійна обробка ґрунтів, висівання трав, улаштування пристроїв гідротехнічних споруд. Агролісомеліорація має велике значення під час посушливих періодів, коли посуха й ерозія ґрунтів завдають великої шкоди сільському господарству.

Агролісівництво є подальшим розвитком агролісомеліорації і має на меті не тільки боротьбу з несприятливими умовами ведення сільського господарства, а й сприяє оптимальному використанню природних угідь, їхньому поліпшенню та ефективному захисту.

Лісові екосистеми мають багатофункційне призначення. За цільовим призначенням вони поділяються на дві групи:

– природні ліси й штучно створені лісові посадки з господарсько-технічним, санітарно-гігієнічними та рекреаційним призначенням;

– природні ліси й штучні посадки дерев і чагарників сільськогосподарського призначення, які переважно створюються на сільськогосподарських землях.

Основне завдання лісів першої групи – охорона промислових, транспортних, комунально-побутових та оздоровчих об'єктів від несприятливих метеорологічних чинників, пожеж, снігу, вітру, паводків тощо. Крім того, ліси цієї групи регулюють водний режим території, виконують бальнеологічні та санітарно-гігієнічні функції, створюють сприятливі умови для відпочинку і лікування.

Основна функція лісів другої групи – збереження і підвищення родючості ґрунтів для створення сприятливих умов із метою отримання більш високих і стійких урожаїв, збільшення продуктивності пасовищ і

тваринництва. Все вищевказане є сутністю агролісівництва і безпосередньо пов'язане із завданнями агроєкології.

В агролісівництві маємо справу з агроландшафтами. Їхнім екологічним каркасом є садіння захисних лісів, які виконують меліоративну роль. Захисні лісові посадки сприяють поліпшенню кліматичних і гідрологічних умов, раціональному використанню водних і земельних ресурсів, включенню занедбаних земель, ярів, техногенних ділянок у продуктивне використання, збагаченню флори і фауни. Найбільший меліоративний ефект є тоді, коли захисні лісові смуги створюються за оптимальними параметрами й є відповідно доглянутими. Агролісівництво уможливорює отримання додаткової сільськогосподарської продукції завдяки більш раціональному використанню лісових земель через створення полезахисних лісових смуг, регулює максимальне використання поживних, технічних і сировинних матеріалів, відстежує випасання худоби в лісі, використовує простір між деревами для вирощування сільськогосподарських культур, займається частковим збором підстилки для компостування, садінням у лісах фруктових дерев для створення агролісосадів, розвиває бджільництво, мисливство тощо. Всі види цієї діяльності не є деструктивними і перспективні з огляду на нестачу сільськогосподарських угідь.

Розглянемо подібність і відмінність агролісомеліорації й агролісівництва (табл. 1).

Агролісомеліорація є системою лісогосподарських заходів, які спрямовані на поліпшення ґрунтових і кліматичних умов для отримання високих і стійких урожаїв. Агролісівництво – це галузь агроєкології, яка не є системою лісогосподарських заходів, а є прийомами забезпечення отримання екологічно чистих, високих і сталих урожаїв сільськогосподарських культур через використання лісових насаджень у вигляді лісосмуг деревами та чагарниками, які безпечні для навколишнього середовища.

Аналіз основних напрямів природокористування стає зрозумілим, якщо з п'яти основних напрямів агролісомеліорації – насадження полезахисних лісових смуг, очищення від чагарників, закріплення піщаних та іншого типу схилів, поліпшення стану пасовищ, заліснення надто деградованих земель – акцент зробити на розведенні полезахисних лісових смуг.

Із двох головних напрямів в агролісівництві перший – власне агролісо-меліоративний. При цьому висадження полезахисних смуг і закріплення схилів практично ідентичні. Головні напрями не передбачають очищення посадок від чагарників і поліпшення пасовищ. Заліснення надто деградованих земель в агролісівництві відбито у лісових насадженнях на еродованих схилах ярів. Інші напрями в агролісівництві певною мірою «самобутні». Це розведення лісових смуг на поливних землях, уздовж каналів, на осушених землях, у садах і розсадниках, виноградниках, чайних, цитрусових плантаціях, уздовж ярів, на донних місцях розташування, вздовж загат і малих водоймищ.

Таблиця 1

Схожість і відмінність агролісомеліорації й агролісівництва

<i>Агролісомеліорація</i>	<i>Агролісівництво</i>
Визначення	
Система лісогосподарських заходів, яка спрямована на поліпшення ґрунтових і кліматичних умов для отримання високих і сталих урожаїв сільськогосподарських культур	Галузь агроєкології, метою якої є використання лісових посадок безпечними для навколишнього середовища прийомами забезпечення екологічно чистих, високих і сталих урожаїв
Основні напрями	
1. Розведення полезахисних лісових смуг	1. Розведення агролісомеліоративних (захисних) насаджень:
2. Очищення від чагарників	– полезахисних лісових смуг
3. Закріплення схилів	– лісових смуг на поливних землях (уздовж каналів)
4. Поліпшення пасовищ	– лісових смуг на осушених землях
	– смугових лісових насаджень у садах і розсадниках, виноградниках, чайних, цитрусових плантаціях
5. Заліснення надто деградованих земель	– лісових смуг уздовж ярів
	– лісових посадок на еродованих схилах ярів
	– лісових смуг на донних місцях розташування
	– насаджень уздовж загат і малих водоймищ
	– лісових посадок на пісках
	2. Розведення зоолісомеліоративних насаджень:
	– пасовищно-захисних лісових смуг
	– у місцях відпочинку тварин (деревна куртина для худоби – wood parterre for cattle)
– кущів і чагарників навколо ферм (живоплодів)	
– меліоративно-поживних посадок	

Зовсім новим є другий напрям розведення зоолісомеліоративних насаджень. Цей напрям включає розведення захисних лісових смуг, дерев і чагарників у місцях відпочинку тварин, навколо ферм і меліоративно-поживних посадок.

Отже, незважаючи на певну подібність агролісомеліорації й агролісівництва, це дві окремі галузі. Агролісівництво як більш широке поняття містить більший список аспектів, потребує поглибленого вивчення і дослідження.